

„SÅ HANG DEN BARE NED!“

Mytiske fortællinger fra et værksted

PETER HORNBAEK FROSTHOLM OG THOMAS RAUFF KRØYER

Det er koldt, da vi går ned ad vejen, der ligger klemt inde mellem de mange togspor på den ene side og en stejl buskklædt skrænt på den anden. Vinden slår os i ansigterne her i hjertet af Aarhus. Vi ankommer på værkstedets område og går ad en lang smal gang. Ved døren, som leder ind til de forskellige værkstedshaller, ser vi en computerskærm, hvor de ansatte elektronisk skal stemple ind og ud. Vi går igennem et mindre værkstedslokale og mødes af en skarp lugt af jern, og da vi åbner døren ind til IC3-værkstedet, rammes vi af en varm lugt af olie og diesel, samtidig med at lyden af metal mod metal runger i den store hal. Vi får hver udleveret en orange fleecetrøje med DSB-logo og et sæt sikkerhedstræsko. Kort efter skal vi på et morgenmøde introducere os selv for de ansatte på IC3-værkstedet. Efter mødet kommer en medarbejder hen til os og trykker vores hænder med ordene: „Velkommen til Danmarks største cirkus.“

Vi skal tilbringe tre måneder *på sporene*, som er de skinner i værkstedet, som togene kører på. Her arbejder over 400 ansatte, herunder dieselmekanikere, smede, elektrikere og håndværkerlærlinge, som alle har det til fælles, at de arbejder med vedligeholdelse og reparation af de danske IC3-tog og med få undtagelser alle er mænd. Fælles for flertallet af dem er, at de har været på værkstedet i lang tid – flere i 25-30 år og mere. Nogle er kommet i lære her, fordi deres far eller farfar også har arbejdet her. Vi er sammen med disse mænd for at forsøge at forstå deres arbejdsliv, deres fællesskab og liv netop her. I denne artikel viser vi brudstykker af, hvad vi så.

Gennem udvalgte empiriske nedslag fra feltarbejdets datamateriale viser vi i denne artikel, hvordan en større gruppe mænd på værkstedet gennem særlige fortællinger om hinanden, om fortiden og om at være mand sammen med andre mænd fremstiller mytelignende fortællinger om tidligere og nuværende medarbejdere, når de for eksempel gennem brug af øgenavne beretter om særlige karaktertræk og bedrifter.

Værkstedet udgør således en arena for de ansattes sociale fællesskaber, og fra vores første møde med felten begynder de ansattes sproglige og symbolske udvekslingspraksisser, fortællinger, forestillinger og selvfrestillinger at fange vores analytiske interesse. Vi erfarer hurtigt, hvordan særligt øgenavne udgør en betydningsbærende del af de daglige verbale udvekslinger blandt de ansatte på værkstedet. Derfor viser vi med udgangspunkt i den britiske sociolog David L. Collinsons analyseperspektiver, hvordan brugen af øgenavne mændene imellem kan bidrage til mytiske forestillinger – en analytisk kobling, som Collinson også selv laver (Collinson 1992:108).

Opbygning

Denne artikel indeholder i det følgende metodiske refleksioner for dernæst at vise et uddrag af den litteratur, som kredser om arbejdspladsen som felt og som samlingssted for mænd. Dertil kommer den litteratur, der kredser om myten som fortælleform og -greb. Derpå præsenteres artiklens analyser, som falder i tre afsnit gennem brug af empiriske uddrag med indstik fra teoretiske inspirationer, og den afsluttes med projektets bidrag til antropologien.

Metodologiske og metodiske refleksioner

Det tre måneder lange feltarbejde, som går forud for denne artikel, er blevet til gennem tydelige induktive og eksplorative inspirationer (Andersen 2019:36, 333). Her møder en fænomenologisk videnskabsfilosofi antropologiens praktiske rammer og håndværk. I en antropologisk ramme har fænomenologien fungeret som videnskabsteoretisk og filosofisk inspiration og katalysator i årtier. Fænomenologi beskrives da også som både retning og metode, en indstilling og et tankesæt (Atkinson 2007:2). Vi er således til stede i felten med en intentionel fænomenologisk modtagelighed for det, felten formidler. Derfor tillader vi os at bruge tid i felten for at forstå, hvilke spørgsmål det ville give mening at stille (Hastrup 2003:416). Det betyder, at vi er til stede sammen med mændene for både at se og lytte godt efter, hvad der sker, når de er sammen, og for at registrere dette med pen og papir. For en stund lægger vi de antagelser, teorier og refleksioner, vi almindeligvis har om håndværk og mandefællesskaber, til side for at beskrive, hvad der sker, når mændene er sammen, og hvordan de involverede personer opfatter og diskuterer deres egne og andres handlinger og udvekslinger (Jacobsen, Tanggaard & Brinkmann 2015:218; Atkinson 2007:7). Derfor forankrer vi feltarbejdet og det etnografiske håndværk i en fænomeno-

logisk tradition og gør brug af en flerhed af etnografiske metodegreb: delta-geroobservation, semistrukturerede interviews og et utal af uformelle samtaler med de tilstedeværende håndværkere, arbejdsmænd og ledere på stedet (Davies 1999:72, 94-95; Hastrup 2010). Denne åbne eksplorative tilgang og de konkrete etnografiske greb bevirker, at vi igennem de over tre måneder, vi samlet set har deltaget i hverdagen på værkstedet, har været med til morgenmøder, små og store eftersyn, gearkasseskift, bremseskift, testkørsler, lagerforvaltning, natturnus, jubilæumsfejring, hemmelige kaffepauser og fællesspisning af både rundstykker og pølser for at få blik for, hvilke spørgsmål det giver mening at forfølge, og hvilke empiriske indtryk der skal sammenstilles og danne mønstre for senere analyse og teoretisk inspiration. Det er gennem disse hverdagspraksisser, at de fortællinger, som flyder ud og ind mellem mændene, mens de deltager i hverdagens arbejdsrutiner, bliver til og får liv gennem gentagelser og overleveringer mellem stedets arbejdsgrupper, makkerpar og pause- og spisefællesskaber.

Litteraturudrag og teoretiske inspirationer

Der findes flere lignende danske antropologiske studier, der undersøger værkstedspraksisser. Vi finder dog ingen lignende tilfælde, der i særdeleshed introducerer mytelignende fortællinger som analysefokus på værksteder. Her skal den danske antropolog Charlotte Baarts' ph.d.-afhandling „Viden og kunnen“ (2004) nævnes. Baarts behandler emnet „sikkerhed“ ud fra et etnografisk feltarbejde foretaget blandt betonarbejdere på en byggeplads. Hun beskriver, hvordan fællesskabet blandt betonarbejdere træder i karakter i form af forskellige historier og dialoger, som er med til at skabe et sprogligt udtryk og en sproglig mangfoldighed, der kan betegnes som praktiseringen af en særlig jargon. Baarts argumenterer for, hvordan det at kunne praktisere jargonen er med til at afgøre, hvilke sociale positioner den enkelte arbejder får mulighed for at indtage i fællesskabets interne hierarki (ibid.). Baarts behandler dette perspektiv yderligere i sin artikel „Druk, bajere og løgnehistorier“ (Baarts 2006) og beskriver, hvordan humor udtrykt som sproglig praksis meddeler, hvilke normer og kulturelle „regelsæt“ der eksisterer inden for sociale fællesskaber. Hun beskriver desuden, hvordan humor indeholder inkluderende og ekskluderende elementer, der kommer til udtryk, alt efter om man forstår at tilpasse sig fællesskabets normer (Baarts 2004, 2006). Baarts' fokus på den sproglige praksis – jargonen – er interessant, da vi netop ser, at humor som social omgangsform kommer til udtryk gennem en særlig sproglig stil.

På baggrund af et etnografisk feltarbejde foretaget på en lastbilfabrik i det nordvestlige England mellem 1979 og 83 fokuserer Collinson i sin artikel „En-

gineering Humour“ (1988) på den organisatoriske betydning af humor blandt arbejderne på gulvet. Han beskriver i denne sammenhæng, hvordan humoren peger på flere forhold. For det første er humoren med til at skabe solidariske fællesskaber og konstruere gruppeidentitet blandt de ansatte ved at bryde med hverdagens til tider kedsommelige arbejdsrutiner. Samtidig skal denne solidaritet ses som en måde at bryde med organisationens fastlagte hierarkiske strukturer og ledelsens kontrol på og fungerer dermed som en modstandsform. For det andet er humoren med til at tydeliggøre de særlige maskuline værdier, som i Collinsons optik knytter sig til arbejderklassens mænd,¹ kendetegnet af en grov og seksualiseret form for humor og en ophøjelse af det fysiske og manuelle hårde arbejde. For det tredje kan humoren anvendes til at udstille og kontrollere dem, der ikke synes at bidrage på lige fod til det fysisk hårde arbejde. Med et analytisk fokus på maskulinitet, identitet og den „mørkere side“ af værkstedskulturen undersøger han således, hvordan humoren kan være med til at understøtte, men ligeledes underminere fællesskabet blandt mændene på gulvet og skabe sociale relationer karakteriseret ved interne opdelinger og modsætninger. Humoren fremtræder ifølge Collinson således modsætningsfyldt (ibid.). Collinsons studier er interessante, fordi de illustrerer humorens relation til kønsidentitet, herunder maskulin gruppeidentitet. Vi oplever, at mændene på værkstedet investerer i en særlig værkstedshumor, der er formet af og former fællesskabets maskuline karakter. Collinsons bidrag er yderligere interessant, fordi han beskriver, hvordan humor ikke blot opretholder social harmoni og orden, men også kan være med til at skabe opdelinger og splittelser internt i fællesskabet.

På dansk skelner vi til daglig ikke synderligt mellem fænomener som skrøner, vandre- og røverhistorier. Alle kan de dog have det til fælles, at de antager mytelignende strukturer og former og måske endda mytelignende formål. Fælles for dem er, at de alle har et tilsyneladende rod fæste i en mulig realistisk handling (Bek-Pedersen 2022:8).

Myten tilhører en særligt mundtligt overleveret fortælletradition (op.cit.41-42). Den amerikanske religionshistoriker Bruce Lincoln argumenterer på lignende vis for, at myten er en fortælling, der ytrer sig om en særlig ideologi og forståelse (Lincoln 1999).

Den rumænske religionshistoriker Mircea Eliade kalder mennesket for *homo symbolicus*, netop fordi mytens symbolske karakter skal informere folk om deres forhold til deres omgivelser. Det er gennem mytologiske fortællinger, at fællesskaber ordnes, struktureres og forhandles (Henderson 1971). Vi argumenterer for, at mytens funktion, også for mændene på værkstedet, gennem symbolsprog er at informere mennesker om deres ophav og identitet og deres plads og måde at være til stede i verden på (Bek-Pedersen 2022:10). I *Mytologier* (Barthes

1970) beskriver den franske semiolog Roland Barthes det franske cykelløb Tour de France som et epos. Han pointerer, hvordan cykelrytternes ofte heroiske øgenavne indgår som en betydningsfuld del i skabelsen af dette epos, og hvordan de særligt konnoterer mytiske essenser eller substanser, der udgør faste holdpunkter i en ellers kaotisk sammenhæng (op.cit.138). Barthes' perspektiver er interessante, og vi vil i denne artikel løbende vende tilbage til Barthes i komparative læsninger af dennes analyser af mytiske beretninger og bedrifter og vores empiri fra værkstedet.

Analytiske bidrag 1 – øgenavnenes kulturelle værdi

I vores daglige omgang med mændene på værkstedsgulvet flyder det om ørerne på os med fortællinger og historier i mange forskellige afskygninger. Nogle beretter om noget, der engang var, og fortæller om kolleger og praksisser fra en svunden tid. Andre tager form af drillende fortællinger om kollegers manglende håndværksfaglige evner eller peges i retning af gæsterne i idéen om antropologerne, som nogen, „der ikke rigtigt kan bruges til noget“. Visse af disse fortællinger fæstner sig og bliver gengivet i denne artikel, fordi vores antropologiske opmærksomhed genkender dem som en slags myter i klassisk etnografisk forstand.

Collinson viser i særdeleshed i *Managing the Shopfloor* (Collinson 1992), hvordan særligt øgenavnes daglige brug på det værksted, han studerer, kan bidrage til mytiske forestillinger og fortællinger om den verden, de er en del af (op.cit.108). På IC3-værkstedet erfarer vi en lignende brug af øgenavne, der fortæller om en kollektiv forståelse af, at „det bruger vi her“. Collinson argumenterer for, at øgenavne kan bidrage til at forstærke en kollektiv identitet blandt arbejdere på gulvet og dermed styrke forestillingen om et samlet maskulint fællesskab båret af humor (op.cit.185).

Jens, en smed, der har været på værkstedet i en kortere årrække, fortæller os: „Tjoo ... De fleste hedder vel noget ... Jeg hedder for eksempel Jens Mangepenge ... Jeg ved nu ikke hvorfor. Måske tror de, jeg har mange penge. Det er nu ment i sjov.“

Øgenavnet Mangepenge viser sig at være et blandt talrige øgenavne, der er signifikante og betydningsbærende for den herskende diskurs på værkstedet. Collinson beskriver desuden, hvordan øgenavne ofte er baseret på overdrevne og stereotype personlige karaktertræk (ibid.). Smeden Jørgen fortæller:

Så har vi jo Bjarne. Han hedder jo kun Bette-prut, fordi det er det eneste, han går op i. Og hver gang han har slået en prut, så er der et stort smil og: Har alle nu set

mig og ... var det ikke sjovt? ... og det er det jo ikke ... mere ... efter 30 år ... Thomas (antropolog): Hvordan er det nu? Hans far var også her ik'? Og pruttede også helt vildt? Jørgen: Jo, det var Store-prut. Og Bjarne er Bette-prut, og hans bror er Mellem-prut, han er lokofører.

I en anden sammenhæng udtaler en ældre smed, at „Bette-prut lugter præcis som sin far“. En lærling understreger desuden: „Du må aldrig gå lige bagved ham.“ Eksemplerne illustrerer, hvordan et øgenavn, der knytter sig til det samme overdrevne og stereotype personlige karaktertræk – prutten, er gået i arv fra generation til generation. Vi ved fra den amerikanske psykolog Jerome Bruners narrativitetspsykologi, at mennesker skaber orden og mening gennem både egne og fælles fortællinger (Bruner 1987). De ansattes fortællinger om og brug af øgenavne refererer til en række specifikke situationer, der er med til at give det sociale fællesskab en form for historisk dybde, som peger på, at de ansatte er forankret på et bestemt sted i en bestemt tid. Samtidig forstærker det en fælles forestilling om den verden, de alle er en del af.

Vi oplever desuden, hvordan øgenavne som Fede, Rasmus Klump, Ugly Kid Joe og Bin Laden på overdreven vis refererer til den fysiske fremtoning hos en række ansatte. En anden kategori af øgenavne udspringer af de ansattes egentlige navne: Frøen, i virkeligheden Frømand, og Åbassen, der hedder Aagaard. Andre øgenavne er direkte knyttet til specifikke arbejdsopgaver, for eksempel Robert Røg, der hedder sådan, fordi det er hans job at skifte togenes røgfilter. Dertil kommer den kategori af øgenavne, der knytter sig til et geografisk sted: Kjøbenhavneren, Fyningen og Hå'sårene. Sidstnævnte øgenavn adskiller sig ved ikke kun at referere til en specifik person, men en hel gruppe af medarbejdere, kendetegnet ved, at de bor i Randers, Djursland og opland og altså derfor ikke er indfødte aarhusianere. Navnet Hå'sårene henviser ifølge en aarhusiansk smed til disse ansattes tendens til at stå og sparke til deres værktøjskasser, imens de dumt spørger hinanden: „Hå sååå“? (Hvad så?). Øgenavne kan i dette tilfælde opfattes som kulturelle markører, der er med til at tydeliggøre ansattes tilhørsforhold til forskellige grupper på værkstedet: aarhusianerne og de andre – Hå'sårene. Også alder kan anvendes i konstruktionen af øgenavne på værkstedet, og vi oplever, hvordan hele holdets store eftersyn kaldes *Jurassic Park*, en reference til gruppens høje aldersgennemsnit.

Desuden anvendes øgenavne som en del af de humoristiske udvekslinger og drillerier mellem de enkelte faggrupper på værkstedet. Elektrikerlærlingene kalder for eksempel smedelærlingene for dieselhakkere, mens de omvendt selv kaldes kabelindianere. Øgenavne meddeler i denne sammenhæng noget mere generelt om de strukturelle og interne sociale opdelinger blandt folkene på gulvet og bidrager til at etablere og reetablere eksisterende faggruppeskel på værkstedet.

Barthes skriver om myten, at den er „et kommunikationssystem, den er et budskab“ (Barthes 1970:229). Som beskrevet hos Barthes ser vi også, at øgenavne reduceres til essenser, og karakterer som Bette-prut, Frøen og Fede opfattes som en slags figurer fyldt med betydning og mening, som et „stabilt hjemsted for evig værdi“ (op.cit.146).

Barthes argumenterer i sin analyse af Tour de France desuden for, at selve rytterens navn symboliserer antydninger af rytterens kendte træk og værdier. Navnet er fuld af mening i sig selv og gør yderligere beskrivelse overflødig. Det er poetisk sprogbrug, skriver Barthes (op.cit.138). Rytterens dyder bliver på denne måde mytiske ved brugen af navnet alene og giver ham *epitheton ornans* – smykkende adjektiver – som kendemærke ved personen. Navnet overflødig-gør i sig selv andre adjektiver og viser i sin egen ret alt, hvad der er værd at vide om rytteren og dennes kvaliteter (ibid.). Vi tillader os ikke at drage direkte paralleller mellem Barthes' rige analyser af sin samtids sportshelte og mændenes brug af øgenavne på værkstedet. Men på samme facon, som når det franske folk gør sig mytiske fortolkninger af deres cykelryttere og disses heroiske bedrifter, erfarer vi, hvordan særlige værdier og til tider endog romantiserede og overgjorte træk ved særlige markante skikkelser på værkstedet viser sig. Som når Barthes oplister rækker af navneforkortelser på ryttere og knytter dem til særlige mere eller mindre heroiske bedrifter og mytelignende fortællinger, som Coletto, den elegante rytter, eller Coppi, den fuldendte helt (op.cit.148), kunne vi lave en liste med både nulevende og for længst afdøde figurer på værkstedet, der alle tilskrives særlige essenser og karaktertræk gennem deres øgenavne. Vi møder Åbassen, om hvem der fortælles: „Han tænker kun på mad. Han tænker kun på, hvad det næste, han kan proppe i kæften, er. Han kan høre dig rasle med en bagerpose på flere hundrede meters afstand!“ Og om Bette Prut, der lugter på samme måde som både forudgående og kommende generationer af sin slægt – en arvet lugt og fortælling. Fra fortiden husker de få tilbageværende håndværkere, der har beboet værkstedet i 30 år eller mere, Eddikebryggeren, der havde fået sit navn, fordi han altid var så negativ, og Borgmesteren, der ville bestemme, fordi han sad i byrådet. Et udtryk for nominalisme – navnene bliver mere end blot navne, de bliver til udtryk for en særlig symbolsk kerne. På denne måde bidrager værkstedets mænd til en fælles konstruktion af deres eget epos gennem disse semantiske tilskrivelser.

Øgenavne bliver ifølge Collinson udtryk for kollektive identiteter blandt dem, der anvender og reproducerer dem. Han argumenterer for, at disse kollektive identiteter bidrager til en forestilling om et sammenhængt maskulint fællesskab, hvor kun „rigtige“ mænd kan se det humoristiske ved disse til tider fornærmende øgenavne (Collinson 1988:185). Ligesom evnen til at tage imod

og give igen på de daglige drillerier kan også øgenavne opfattes som en del af en udvekslingspraksis med hovedvægt på det at „modtage“ på den rigtige måde. Øgenavne bliver i denne sammenhæng en form for *kondenseret* drilleri, der både rækker tilbage og frem i tiden.

Dieselmekanikerlærlingen Mikael har inviteret os ind på motorværkstedet, hvor han skal være det næste stykke tid. Vi møder ham ved en arbejdsstation, hvor han står sammen med mekanikeren Hauge. De er ved at skille en motor ad. Hauge fortæller lidt om omgangstonen på værkstedet, og nævner i den forbindelse, at øgenavne er meget udbredt på værkstedet. Han kaldes eksempelvis selv for Hørmeren. En anden mekaniker på motorværkstedet hedder bare Motorsaven, og hans søn, der også er på værkstedet, hedder „... selvfølgelig Stiksaven“, fortæller Hauge. Det er simpelthen en del af humoren og jargonen på værkstedet: „Man skal ku’ tage det ... Det er ikke ondt ment,“ fortæller Hauge og fortsætter: „Hvis man skulle til tillidsmanden hver gang, ville man sidde der hele tiden.“ Hauges fortælling om øgenavnene og den grove tone, man skal kunne tage, lægger sig i direkte forlængelse af disse udtalelser og illustrerer, hvordan øgenavne og den praksis, der knytter sig hertil, bidrager til konstruktionen og reproduktionen af et maskulint fællesskab, blandt andet båret af en særlig værkstedshumor. Mændenes narrative praksisser om øgenavnene og deres praktiserede humor er et led i at forstå og forklare den verden, de eksisterer og bliver til i. Fortællingerne har altså til formål at berette om en særlig praktiseret maskulinitet, hvor „man må ku’ tage det“ og på samme tid både må acceptere og give igen på hårde kommentarer. Mangepenge understreger desuden, at øgenavnene er „ment i sjov“. Denne opfattelse viser sig at være repræsentativ for flertallet på værkstedet. Vi oplever dog også, at der er en medarbejder, der bryder med denne forestilling. Elektrikeren Flemming, der har været ansat i over 30 år, fortæller i et interview:

Altså mange af de øgenavne ... Det er jo ikke alle, man konfronterer med dem direkte. Men de hedder det jo så bare ude i værkstedet. Ja, det var ligesom Fedtmule ovre fra hallen ... Det kom op herovre [IC3-værkstedet] officielt, at det skulle vi passe på med. Han hedder Kenneth. Han ligner Fedtmule fra Anders And. Men det var han rigtig ked af, og det vidste vi virkelig ikke. Så der er ikke nogen hernede i dag, der kalder ham andet end Kenneth. Men det sjove er, at dengang det så kom frem, så er der også Mummi. Han hedder John ... Han havde aldrig heddet andet end Mummi, men så begyndte vi at kalde ham John, for så tænkte vi, at nu skal vi passe på. Men han havde opfattet det som kærligt ment, så han ville hedde Mummi. Så sådan kan det jo også virke den anden vej rundt ... og der er jo ikke nogen, der ikke kan li’ Kenneth, men vi anede virkelig ikke, at han var ked af det. Så det var jo fint nok, at det kom frem, og han fik det sagt, ik’ os’ ... Men jeg tror da ikke ... Hvis ikke man kan li’ folk, så får de ikke et øgenavn.

Det kan fremstå maskulint at acceptere til tider fornærmende øgenavne, som Collinson understreger. Dette eksempel illustrerer dog, hvordan Kenneth har sagt fra over for brugen af et bestemt øgenavn, hvilket umiddelbart accepteres inden for rammerne af dette maskuline fællesskab. Det at sige fra gør også andre ansatte opmærksomme på, hvilken effekt brugen af øgenavne kan medføre. Det for Jens selvfølgelig i, at øgenavne er ment i sjov, bliver her udfordret af Kenneths afstandtagen fra denne kulturelle praksis. Det bliver tydeligt, at den humoristiske brug af øgenavne også kan indeholde nogle andre og mere alvorlige sider, der er med til at informere om den måde, de ansatte konstituerer deres fællesskaber på. Flemming fortæller i interviewet, at „hvis man ikke kan lide folk, så får de ikke et øgenavn“. Ud fra dette perspektiv kan det opfattes som et privilegium at få et øgenavn, hvilket også tydeligt eksemplificeres i Mummis tilfælde. Mummi ønsker ikke at hedde John, men derimod at beholde sit øgenavn. For Kenneth bliver det derimod en byrde at hedde Fedtmule. Humoren, eksempelvis i form af øgenavne, viser sig med andre ord at være dobbeltsidet, idet den både har konsekvenser for fællesskabers inklusions- og eksklusionspraksisser. Collinson skriver:

En social form for 'den stærkeste overlever' er det bagvedliggende princip ved det yderst maskuline pres, der består i at kunne levere og finde sig i en spøg, gøre grin med sig selv og forvente, at andre reagerer på samme måde på spydige kommentarer (Collinson 1992:110; vores oversættelse).

Brugen af øgenavne kan være med til at forstærke en forestilling om et samlet maskulint fællesskab på sporene, samtidig med at selvsamme praksis skaber interne skel, opdelinger og specifikke ekskluderende mekanismer. Den kulturelle praksis, der er forbundet med øgenavne, er med andre ord medvirkende til at informere om specifikke fællesskabers grænser, samtidig med at den meddeler, hvilke kulturelle praksisformer man må kunne acceptere og eksistere i for at blive inkluderet i det større fællesskab, hvor „de fleste vel hedder noget“.

Øgenavne udgør en del af en distinkt humorudvekslingspraksis på værkstedsgulvet, der bidrager til at forstærke forestillingen om et socialt tilhørsforhold. At blive tildelt og acceptere et øgenavn er i denne forstand både en accept fra og af fællesskabet, en parathed til eller optagethed af at blive en del af gruppen og indgå i den sociale orden, hvor særlige normer og regler for social opførsel hersker. Ud over de ansattes brug af øgenavne internt på gulvet oplever vi også på egen krop at få tildelt forskellige øgenavne:

Det er tidligt fredag morgen. Vi sidder ved et langbord på værkstedets store pauseplatform og spiser rundstykker med en gruppe ansatte. Et par dage forinden har vi skrevet os på rundstykkelisten. Det er fast kutyme, at man skriver sig på

listen, hvis man gerne vil være med til at spise rundstykker fredag morgen, inden dagens arbejde påbegyndes. På denne måde sikrer man sig to rundstykker og et stykke kage – det koster 25 kr. Sidste fredag deltog vi også. Vi var blevet opfordret af elektrikerer Palle til at deltage, og han lovede at skrive os på listen. Da han ikke kunne huske vores navne, skrev han os på som henholdsvis professor 1 og 2, noget, der senere vakte stor latter blandt de ansatte. Denne gang har vi derfor valgt at skrive os på som professor 1 og 2 igen, og da vi sidder til rundstykker, siger en ansat til os: ‘Så har I allerede fået et øgenavn.’

Ovenstående eksempel lægger sig i forlængelse af en række andre hændelser, hvor ansatte på gulvet bruger øgenavne eller andre betegnelser til at positionere og kategorisere os som udefrakommende – først som *rationaliseringseksperter*, senere som *skriverkarle* og i mødet med en elektriker, som *dem fra Nisseversitetet*. På trods af den åbenlyse mistænksomhed og skepsis, der er rettet imod os og vores tilstedeværelse i visse sammenhænge, repræsenterer øgenavnene også en form for accept, jævnfør Flemming, der fortæller os, at hvis ikke man kan li’ folk, så får de ikke et øgenavn. Collinson skriver om et lignende forhold: „Når sådanne kommentarer [øgenavne såsom ‘Dr. Bob’ og ‘Hjernevrideren’] forekom at være en åben kritik, syntes det at kunne betragtes som vittige tegn på en delvis accept i det kulturelle felt. I hvert fald på feltets præmisser“ (Collinson 1992:112; vores oversættelse).

Når vi tildeles øgenavne, kan det opfattes som et tegn på, at vi delvist accepteres, samtidig med at øgenavnene på en humoristisk måde peger på, at vi er nogle „andre“. Den delvise accept, som Collinson beskriver, genfinder vi flere gange i mødet med de ansatte og deres humoristiske kommentarer om os. De drilske øgenavne fra ovenstående eksempel og tilsagn fra ansatte som „I er jo en del af miljøet efterhånden“ er med til at tydeliggøre, at vi ved at deltage i hverdagslivets lokalt situerede praksisser på værkstedet får en plads i felten.

Analytiske bidrag 2 – om myten som nostalgi

Det følgende viser, hvordan øgenavne og deres betydning for social praksis kommer til udtryk gennem mytiske fortællinger og nostalgiske fremstillinger af „gamle dage“ på værkstedet. I denne sammenhæng henviser øgenavne til historiske begivenheder, der er med til at skabe en fortælling – et epos om stedet, der trækker spor frem i tiden. Overordnet betragtet viser det, hvordan sociale fænomener som for eksempel øgenavne konstant skabes og genskabes over tid. Følgende er et uddrag fra et interview med to elektrikere, der har været ansat i over 30 år. I interviewet taler de ud fra en billedmappe med billeder fra værkstedet fra 1980’erne til nu:

Søren: Vi fik også øgenavne ... Vi gav også hinanden øgenavne, men det er også forsvundet, hvis du lægger mærke til det. Den nye generation ... Der er ikke de øgenavne, som der var før i tiden, da vi kom. Alle havde sgu øgenavne, da vi kom herved ... Det er også forsvundet. På den måde, der synes jeg, der er sket et skred.

Thomas (antropolog): Men de øgenavne der ... Er de helt væk?

Søren: Jo ... Der er også øgenavne endnu, men det er gået noget ned i forhold til dengang.

Christian: Men det er jo også, fordi ... Alle fra den ældre generation havde jo et øgenavn, og så skulle vi jo også ha' et øgenavn, da vi blev ansat. Det hører ligesom sammen. Og havde vi ikke nogle selv, jamen, så fandt de på et.

Søren: Der gik da tit lang tid, før man fandt ud af, hvad folk de egentlig hed. Man kendte dem kun på øgenavnene.

Christian: Jeg hed Slubberten i mange år [alle griner] ... Og det fik jeg af lagermanden oppe i GM. For hvis man havde noget gammelt værktøj, så kunne man få det fornyet, og jeg havde overtaget en masse lorteværktøj, gammelt lort faktisk ... Gamle file og alt muligt, og det kom jeg jo med hver gang og skulle ind og have byttet. Så det endte med, at der var sådan en lang periode, at jeg kom sådan, ja, næsten dagligt ... Så det blev så sådan til sidst, når han så mig: 'Nå, så kommer slubberten.' For nu havde jeg igen gang i et eller andet. Det kom jeg så til at hedde ude i værkstedet.

Thomas (antropolog): Har du et øgenavn egentlig?

Søren: Jeg hedder jo Frømand til mellemnavn, så jeg hedder jo Frøen eller et eller andet i den dur.

Christian: Så hedder han Søren Frø, han hedder ikke andet end Søren Frø, Søren Frøsnapper og alt muligt med frø.

Under interviewet nævner de ofte tidligere ansattes øgenavne, mens de kigger på billederne: Papegøjen, der hed sådan, fordi han altid gik i spraglet tøj, Tut, der var kendt for altid at sidde i kantinen (Tutten), Rasmus Pakgarn, der hed sådan på grund af sin store hårpragt, og mange flere som Sildefisk, Nikkelhorn og Krølle.

Sørens og Christians opfattelse af øgenavnenes manglende forekomst og betydning i dag kontrasterer delvist med det, vi oplever i løbet af feltarbejdet, og Mangepenges udtalelse om, at de fleste vel hedder noget. Søren og Christian forbinder det at få et øgenavn, dengang de var nye, med noget selvfølgelig og uundgåeligt – „alle fra den ældre generation havde jo et øgenavn, og så skulle vi jo også ha' et“. Det er netop denne selvfølgelighed, de ikke mener at kunne genfinde længere, eller som i hvert fald „er gået noget ned i forhold til dengang“.

Vi kunne i dette tilfælde fristes til at sætte spørgsmålstegn ved Sørens og Christians fremstilling af de „gamle dage“ på værkstedet. Crapanzano pointerer, at feltarbejderen ofte tilskriver sine informanternes udtalelser *mimetiske intentioner* og derved overser, at der kan ligge andre intentioner bag deres fortællin-

ger og udsagn: „... deres intentioner er måske ikke mimetiske, men retoriske, pragmatiske, phatiske, ironiske, komiske eller æstetiske“ (Crapanzano 2010:62; vores oversættelse). Han uddyber yderligere:

Hvor vi for eksempel antager, at informanter beskriver deres livshistoriske oplevelser, som de skete, og fører os til fænomenologisk eller erfaringsmæssig forståelse, kan de i virkeligheden beskrive oplevelser, der aldrig fandt sted, eller som fandt sted helt anderledes, for at producere en ønsket effekt i os, eller fordi de finder disse oplevelser æstetisk tiltalende (op.cit.62-63; vores oversættelse).

I forlængelse af Crapanzano kan der i vores sammenhæng være tale om, at Søren og Christian ønsker at fremhæve nogle særlige æstetiske sider ved øgenavnene. Med andre ord kan den nærmest romantiske fremstilling af tidligere tiders brug af øgenavne og de dertil hørende karaktertræk, som nu synes forsvundet på værkstedet, være udtryk for en nostalgisk fremstilling. Den danske kulturforsker Lene Andersen skriver i sin artikel „At ændre nutiden gennem fortiden“ (2010): „Alle ser historien gennem særlige linser, og nogle gange er linserne rosenrøde, så fortiden fremstilles i et positivt skær. Så kalder man fremstillingerne nostalgiske“ (op.cit.93). Hun beskriver desuden med reference til den amerikanske antropolog Ray Cashmans begreb *kritisk nostalgi*, hvordan nostalgi kan føre til en kritisk refleksion over nutiden (op.cit.95, 105). I en sådan optik kan Søren og Christians fortællinger om – og idyllisering af fortiden – opfattes som et idealbillede eller en romantisk forstørrelse, der bruges som afsæt til at kritisere nogle forhold på værkstedet i dag. Søren pointerer i interviewet, at „det sociale er gået noget ned, i forhold til dengang“.

Øgenavne fremstilles af Søren og Christian som noget, der forekom engang, men nu er i forfald – „der er sket et skred“. Hos Mangepenge ser vi ikke, at øgenavne tillægges samme værdi og betydning; måske fordi han endnu ikke har været en del af værkstedet i 30 år. De mytiske fortællinger og nostalgiske fremstillinger kan i denne optik være med til at reproducere og forstærke særlige idéer om den verden, de ansatte er en del af i dag. Fortællingerne har dermed en betydning for, hvordan sociale og kulturelle praksisser skabes og genskabes, og er med til at konstituere fællesskaber ved at henvise til noget tidsligt – til stedets historiske dybde. Som ny medarbejder træder man altså ind i et fællesskab, der bærer på en særlig historicitet. Når øgenavne anvendes i dag, bliver de et slags ekko af fortiden. De mytiske og til tider nostalgiske fortællinger fra gamle dage informerer om mytens dna. Den er på en og samme tid flere ting. Den er både historie og identitet, lokal samhörighed og moralsk kompas (Bek-Pedersen 2022:37).

Analytiske bidrag 3 – myten om Langpik: „Så hang den bare ned!“

Barthes skriver om myten, at den er „et kommunikationssystem, den er et budskab“ (Barthes 1970:229). Myten handler som tidligere nævnt om tildeling af betydning, og dens „funktion er at forvanske, men ikke lade forsvinde“ (op.cit.244). Selve mytens princip bliver at naturalisere og omforme den historisk definerede virkelighed og derved gøre ting, udsagn og historiske begivenheder selvindlysende (op.cit.253-69). Det følgende illustrerer en sådan mytisk fortælling, der udfolder sig omkring et af værkstedets mere særegne øgenavne, og fungerer i bogstaveligste forstand som en udødeliggørelse af en tidligere medarbejder:

Vi følger eftermiddagsholdet på deres tur. Vi går langs togenes forender i den ene ende af værkstedshallen. Elektrikeren Jørgensen står ved sin røde værktøjsvogn og rydder op i skufferne. Værktøjet, som i den ene skuffe består af en lang række skruenøgler, bliver lagt minutiøst på en lige række efter størrelse. Han viser os en anden skuffe, han netop er blevet færdig med, og vi ser, hvordan forskelligt værktøj også i denne skuffe er blevet lagt i en snorlige række i små fordybninger i det skumgummilag, der findes i bunden af skuffen. Han giver sig til at pudse vognens top, der udgør et lille bord. Han pudser grundigt med en slidt klud og en speciel vinylrens. Han fortæller os, at han holder vognen pæn, fordi han har arvet den fra en tidligere medarbejder, som nu er død: ‘Langpik, kaldte vi ham.’ Han fortæller, hvorfor den afdøde medarbejder fik sit øgenavn, og illustrerer det ved at lade sin underarm hænge slapt ned mellem sine ben, imens han svinger den frem og tilbage. ‘Han havde fandme sådan en!’ Imens der fortælles, kommer der tre lærlinge til, og vi står nu alle omkring vognen og hører om Langpik. Medarbejderen fortæller videre, hvordan alle var misundelige på Langpik i værkstedets bad og omklædningsrum. Han fingerer, hvordan Langpik vaskede sig i en håndvask med benet oppe i vasken. ‘Så hang den bare ned!’ Efter han døde, måtte en anden medarbejder overtage rollen som Langpik, men det blev aldrig det samme, fortæller Jørgensen.

Den mytiske fortælling om Langpik bliver historien om den *rigtige mand*, som „alle var misundelige på“. Han bliver symbolet på det efterstræbelsesværdige og nærmest uopnåelige – „det blev aldrig det samme“, fortæller Jørgensen. Historien om Langpik er altså med til at forstærke og cementere forestillingen om et fællesskab karakteriseret ved sine maskuline værdier og normer. Eksemplet illustrerer desuden, hvordan myten videregives til en gruppe lærlinge og dermed indgår i den daglige produktion og reproduktion af det kulturelle tankesæt på værkstedet.

I sin analyse af myten som tale viser Barthes, hvordan myten kan forstås som betydningsmodus; den er en form. Alt, hvad der kan være genstand for tale, kan også gøres til myte. Myten både tales frem og vises. Hos Barthes defineres

myten således også ved den måde, hvorpå den fremføres, som vi i særdeleshed viser med fortællingen om Langpik. Elektriker Jørgensens dramaturgi og konkrete eksempel på Langpiks fortrin illustreres ved, at han med stor kraft løfter sit ben højt op for at placere det på værktøjsvognen for derved at lade sin underarm hænge svingende imellem sine ben for at tydeliggøre, hvem Langpik var, og på denne måde understrege myten om værkstedets største mand.

Barthes behandler også myten som sprogform og kalder myten i denne verbale udlægning for dobbelt meddelende og tvetydig; myten beskriver, og den meddeler, den informerer, og den påtvinger sin information. Myten som sproglig fortælling har altså både et fortællingsindhold – en god historie – samtidig med at den indeholder tydelige budskaber, moraler og pointer, der rækker ud over fortællingen som en god historie (Barthes 1970:237-39). Barthes anvender selv en latinsk sætning: „for jeg hedder løven“, som han erindrer fra sin skolebog:

Hvis man indfører quia ego nominor Leo i et rent lingvistisk system, så erhverver sætningen dér en fylde, en rigdom, en historie: jeg er et dyr, en løve, jeg lever i det og det land, jeg er lige kommet tilbage fra jagt, man ville gerne have, jeg skulle dele mit bytte med et æsel, en ko og en ged. Men eftersom jeg er den stærkeste, tildeler jeg mig selv hvert eneste stykke under forskellige påskud, hvor det sidste simpelthen er, at jeg hedder løven. Men som mytisk form indeholder sætningen næsten overhovedet ikke noget af denne lange historie. Meningen rummede i sig selv et helt system af værdier: en historie, en geografi, en moral, en zoologi, en Litteratur (op.cit.240).

Barthes' budskab er her, at myten som fortællende greb indeholder langt mere end den gode historie. Den beretter om historiske dybder og normative og subjektive værditilskrivelser. Med et sådant analytisk perspektiv er det således ikke tilfældigt, at Jørgensens historie om Langpik bliver videregivet til et par nyankomne lærlinge. For moralen rækker i vores analyser også ud over den gode historie selv. Fra Barthes ved vi, at meningen med myten forudsætter en viden, en fortid og en fælles hukommelse, og netop dette indeholder historien om Langpik. Beretningen informerer om, hvad mandighed og maskulinitet er for disse mænd, og hvordan man kan være misundelig. Myten om Langpik beretter om maskulinitetens symbolik, som også myten hos Barthes peger i retning af *ordnede kendsgerninger* (ibid.). Lærlingene informeres gennem mytens videregivelse om, hvad det vil sige at være en mand, og hvordan man efter Langpiks død måtte respektere ham ved at ordne og vedligeholde den værktøjsvogn, som nu Jørgensen har arvet. På denne måde får fortællingen og myten en rolle som videregiver af kultur og udgør en sådan gør vi her-information. Jørgensens fortælling kan måske opfattes som plat, pervers eller blot banal, men det begrebsindhold, som fortællingen meddeler, er rig på substans. På denne måde agerer

håndværkernes små subtile historier som informationsmarkører for kulturbærende ideologier, der går i arv fra generation til generation og beretter om stedets kulturelle praksisformer og dets mytologi.

Netop ved at give myten videre blandt de nyankomne lærlinge understreges Barthes pointe om, at mytens funktion er bevarende. På denne måde udgør fortællingen om den afdøde medarbejder en fælles viden og kollektiv hukommelse – en ordnet kendsgerning (op.cit.239). „Sådan var han.“ Det kan lærlingene nu tale med om, og myten kan leve videre.

Afsluttende bemærkninger

I artiklen viser vi, hvordan mændenes fortællinger om det, der var, og det, som er nu, stadig antager en rammesættende, regeldefinerende og moralsk karakter. På denne måde meddeler fortællingerne fra de mere erfarne medarbejdere til de nyankomne lærlinge og andre gæster, hvordan man gør mand, arbejde og humor her (Frostholm & Krøyer 2018). Den danskamerikanske religionsforsker Armin W. Geertz forklarer i lignende analytiske spor, hvordan mytiske fortællinger forstærker normer og ordner og legitimerer sociale praksisser (Bek-Pedersen 2022:27). Øgenavnene og myten om Langpik tjener i denne forstand som moralske fortællinger om, hvad der er rigtigt og forkert i mændenes kulturelle fællesskaber. Ved første øjekast synes myterne på stedet måske blot at antage form som banale (røver)historier. Selve de performative lag – det nærmest teatraliske i Jørgensens fremføring af myten om Langpik – gør, at flere lytter med og forstår mytens umiddelbare budskab. Det at være veludrustet som mand betyder tilsyneladende noget for mændene på stedet. Dog indeholder myten også nogle mere specifikke nuancer, som først folder sig ud, når man får et dybere kendskab til stedets kulturelle praksisser og den historiske kontekst, som de erfarne kender og dagligt reproducerer og lægger til. Myten om Langpik er også fortællingen om respekt for de døde og det, de efterlader sig. En ordnet værktøjsvogn er det mindste, man kan gøre ud af respekt for Langpik – det ultimative symbol på en værkstedets mand.

Denne artikels bidrag til antropologien er et indblik ind i en verden, hvor generationer af mænd har arbejdet og stadig arbejder sammen – et *circus* af relationer og udvekslinger, karakteriseret ved sin særlige historiske dybde. Vi har vist, at de sociale fællesskaber på sporene blandt mændene ikke blot er temporære fællesskaber, men netop træder i karakter gennem en forankring i fortiden. Denne forankring bidrager til at opretholde mændenes stærke kulturelle forestillinger gennem humoristiske udvekslinger, drillerier og øgenavne, som udgør selve det symbolske indhold i mændenes mytiske fortælleform. Vi har gennem

denne artikel søgt at nuancere, at man for at få del i denne fortælling først må forstå og dernæst underlægge sig, reproducere og nyfortolke disse mytiske fortællinger for at få plads i „Danmarks største cirkus“.

Note

1. Når vi her vælger at drage paralleller til Collinson, er det med det forbehold, at de komparative pointer, vi når frem til, udspringer af en større diskussion om arbejderklasse, klassebevidsthed og klasseidentitet. Vi oplever dog på intet tidspunkt under feltarbejdet, at de ansatte kategoriserer sig eller kategoriseres som en del af en bestemt klasse. Collinsons studier indskriver sig i en anden historisk og politisk kontekst og tager udgangspunkt i det britiske industrisamfund i 1970'erne – et klassesdelt samfund, der adskiller sig betydeligt fra et moderne dansk samfund. Klassebegrebet er desuden blevet stærkt dekonstrueret inden for det akademiske felt, og kritikere har blandt andet hævdet, at det er analytisk problematisk at operere med et klassebegreb i det senmoderne og postindustrielle samfund, hvor klassebevidsthed og klassefragmentering ikke længere spiller samme strukturerende rolle i forhold til menneskers identitet og hverdagsliv (Crompton 1998).

Litteratur

Andersen, Lene

2010 At ændre nutiden gennem fortiden. Mundtlig historiefortælling i Danmark. *Kulturstudier* 2010(2):90-119. DOI: 10.7146/ks.v1i2.3901.

Andersen, Ib

2019 Den skinbarlige virkelighed. København: Samfundslitteratur.

Atkinson, Paul

2007 *Ethnography. Principles in Practice*. London: Routledge. DOI:10.4324/9780203944769.

Baarts, Charlotte

2004 Viden og kunnen. En antropologisk analyse af sikkerhed på en byggeplads. Ph.d.-række nr. 27. København: Institut for Antropologi.

2006 Druk, bajere og løgnehistorier. Om humor og fællesskab på en byggeplads. *Dansk Sociologi* 17(1):68-83. DOI: 10.22439/dansoc.v17i1.805.

Barthes, Roland

1970 *Mytologier*. København: Gyldendal/Nordisk Forlag A/S.

Bek-Pedersen, Karen

2022 *Myter*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Bruner, Jerome

1987 Life as Narrative. *Social Research* 54(1):11-32. DOI: 10.1353/sor.2004.0045.

Collinson, David, L.

1988 Engineering Humour. Masculinity, Joking and Conflict in Shop-Floor Relations. *Organization Studies* 9(2):181-99. Doi:10.1177/017084068800900203.

1992 *Managing the Shopfloor. Subjectivity, Masculinity and Workplace Culture*. Berlin & New York: Walter de Gruyter & Co.

- Crapanzano, Vincent
2010 At the Heart of the Discipline. Critical Reflections on Fieldwork. In: J. Davies & D. Spencer (eds): Emotions in the Field. The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience. Pp. 55-78. Redwood City: Stanford University Press. DOI: 10.1515/9780804774260-005.
- Crompton, Rosemary
1998 Class and Stratification. Cambridge: Polity Press.
- Davies, Charlotte Aull
1999 Reflexive Ethnography. A Guide to Researching Selves and Others. London: Routledge.
- Frostholm, Peter Hornbæk & Thomas Rauff Krøyer
2018 Man må kunne tage noget lort! Tidsskrift for Arbejdsliv 20(2):25-39. DOI: 10.7146/tfa.v20i2.108185.
- Hastrup, Kirsten
2003 Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode. København: Hans Reitzels Forlag.
2010 Feltarbejde. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.): Kvalitative metoder. En grundbog. Pp. 55-81. København: Hans Reitzels Forlag.
- Henderson, Edward, H.
1971 Homo Symbolicus. Man and World 4(2):131-50. DOI: 10.1007/BF01248599.
- Jacobsen, Bo, Lene Tanggaard & Svend Brinkmann
2015 Fænomenologi. In: S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.): Kvalitative metoder. En grundbog. Pp. 217-41. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lincoln, Bruce
1999 Theorizing Myth. Narrative, Ideology, and Scholarship. Chicago: University of Chicago Press.